

Buugga Daanyeel - Boqol iyo Lix iyo Tobnaad

Muujinta Maalmaha Aargudashada: Sahamin Nebiyeed oo ku Saabsan Digniintii Yeremyaah iyo Jiilka Ugu Dambeeya

Jeff Pippenger
2024-03-04

Waxa aynu ka fiirsanay maqaalkii hore cutubka kontonaad ee Yeremyaah, iyo xukunkii Baabuloon ku dhacay ee ku jira tuducaas, kaas oo ka bilaabma sharciga Axadda ee dhowaan imanaya ee Maraykanka kana dhammaada cadhada Ilaah. Xukunka fulinta ahi waa maalinta aargudashada Rabbiga oo lagu matalay burburintii Yerusaaalem ee sannadkii 70 AD. Burburintii Yerusaaalem ee Rooma fulisay sannadkii 70 AD, waxaa horay u sii tusaaleeyey burburintii Yerusaaalem ee Nebukadnesar geystay. Labadooduba waxay bixiyeen laba markhaati oo ku saabsan Xukunka Fulinta ee dhilladii Turos, taas oo sidoo kale ah dhillada ku xusan Muujintii cutubka toddoba iyo tobnaad.

Yeremyaah wuxuu inoo sheegayaa in marka aargudashada Rabbigu ku dhammaysanto Baabuloonta casriga ah, iyadoo ka bilaabmaysa sharciga Axadda ee dhowaan imanaya, in “Maalmahaas iyo wakhtigaas, ayaa Rabbigu leeyahay, xumaanta Israa’iil waa la doondooni doonaa, mana jiri doonto; iyo dembiyada Yahuudahna, lamana heli doono, waayo, kuwaan hadhay ee aan dhawray ayaan cafiyi doonaa.” Maalmahaas, shaabadaynta boqol iyo afar iyo afartan kun hore ayay u dhammaystirmi doontaa.

“Maxaad samaynaysaan, walaalayaalow, hawsha weyn ee isu-diyaarinta? Kuwa dunida la midoobaya waxay qaadanayaan qaabkii dunida, waxayna isu diyaarinayaan calaamadda bahalka. Kuwa aan isku hallayn, ee is-hoosaysiiya Ilaah hortiisa, oo nafahooda ku daahiriya addeecidda runta, kuwaasu waxay qaadanayaan qaabkii samada, waxayna isu diyaarinayaan shaabadda Ilaah ee fooddooda ku taal. Markii amarku baxo oo sumaddu lagu dhufto, dabecaddoodu waxay ahaan doontaa mid daahir ah oo aan iin lahayn weligeed.” Testimonies, volume 5, 216.

Xukunka fulinta xukunku wuxuu ka bilaabmaa codka labaad ee Muujintii cutubka siddeed iyo tobnaad, kaas oo ragga iyo dumarka ugu yeedha inay ka cararaan Baabuloon, Yeremyaahna wuxuu leeyahay, “maalinteedii waa timid, wakhtigii booqashadeeda. Kanu waa codkii kuwa cararaya oo ka baxsanaya dalka Baabuloon, si ay Siyoon ugu sheegaan aargudashada Rabbiga Ilaaheenna ah, aargudashada macbudkiisa. Isu yeedha qaansoleyda ka gees ah Baabuloon; kulligiin kuwa qaansada laaba, hareeraheeda ka dega; yaan midna ka baxsan: u abaal mariya iyada sida shuqulkeedu yahay; wax walba oo ay samaysay oo dhan, ku sameeya iyada.” Xukunkeeda waxaa fuliisa “qaansoleyda.” Tixraaca ugu horreeya ee qaansole ku saabsan ee Qorniinka ku jira wuxuu khuseeyaa Ismaaciil.

Markaasaa Ilaah maqlay codkii wiilka; markaasaa malaa’igtii Ilaah samada kaga dhawaaqday Haagaar oo ku tidhi, Maxaa kugu dhacay, Haagaar? Ha cabsan; waayo, Ilaah waa maqlay codkii wiilka meeshii uu joogo. Kac, wiilka kor u qaad, oo gacanta ku hay; waayo, waxaan

isaga ka dhigi doonaa quruun weyn. Markaasaa Ilaah indhaheeda furay, oo waxay aragtay ceel biyo ah; wayna tagtay, oo waxay weelkii ka buuxisay biyo, dabadeedna wiilkii way waraabisay. Oo Ilaah baa la jiray wiilka; wuuna koray, oo cidlada ayuu degay, wuxuuna noqday qaansoley. Bilowgii 21:17–20.

“Saacadda dhulgariirka weyn” ee Muujintii kow iyo tobnaad waxay tilmaamaysaa bilowga xukunka fulinta ah ee lagu ridayo dhilladii Rooma, kaas oo ka bilaabma sharciga Axadda ee dhowaan ka iman doona dalka Maraykanka. “Saacaddaas” gudaheeda, “hooggii saddexaad si dhaqso ah ayuu u imanayaa. Markaasaa malaa’igtii toddobaad buunkii afuufday.” Hooggii saddexaad waa buunka toddobaad. Waa fallaadholeyda Islaamka kuwa loo adeegsado inay keenaan xukunkiisa ku dul yaal kuwa dhaqan geliya calaamadda awoodda baabbanimada (cibaadada Axadda), oo silciya kuwa adkeeya calaamadda awoodda Ilaah (cibaadada Sabtida).

Cutubka kow iyo labaatanaad ee Luukos, Ciise isaga oo ka jawaabaya su’aalihii xertii ee ku saabsanaa burburinta Yerusalaam iyo macbudka, wuxuu bixiyaa sheeko taariikheed oo sidoo kale ka dhigan taariikhda maalmaha ugu dambeeya. Wuxuu tixraacayaa “maalmaha aargudashada,” kuwaas oo ahaa sifad nebiyadeed oo lagama maarmaan u ahayd adeeggiisa Masiixa ahaan, taas oo uu ku caddeeyey ku dhawaaqistiisii furitaanka ee adeeggiisa markii uu ka akhriyey nebi Ishacyaah kiniisadda Naasared. Ku dhawaaqistii Naasared, iyo tuduca Ishacyaah laga soo qaatay, waxay matalayeen oo keliya adeeggiisa ma aha, balse sidoo kale farriinta xertiisa, iyo si gaar ah shaqada iyo adeegga dhaqdhaqaaqa boqol iyo afar iyo afartan kun.

Ruuxa Sayidka Rabbiga ah ayaa igu dul taal; maxaa yeelay Rabbigu wuxuu ii subkay inaan kuwa camal qabow ugu bishaareeyo war wanaagsan; wuxuu ii soo diray inaan qalbi-jabayaasha duubo, inaan xorriyad u naadiyo maxaabiista, iyo furidda xabsiga kuwa xidhan; inaan naadiyo sannadda Rabbiga ee la aqbalay, iyo maalinta aargudashada Ilaaheenna; inaan u qalbi qaboojiyo kuwa ooyaya oo dhan; inaan kuwa Siyoon ku ooyaya u qoondeeyo, inaan dambas beddelkiis siiyo qurux, saliidda farxadda beddelka baroorashada, iyo marada ammaanta beddelka ruuxa culayska; si loogu yeedho geedaha xaqnimada, beerista Rabbiga, si uu isagu u ammaano. Oo waxay dhisi doonaan meelihii burburay ee hore, waxay kicin doonaan baabba’ii hore, oo waxay hagaajin doonaan magaalooyinkii cidla ahaa, kuwaas oo ahaa baabba’ii qarniyo badan. Oo shisheeyayaashu way istaagi doonaan oo adhigiinna way daajin doonaan, oo wiilasha ajaanibtuna waxay ahaan doonaan kuwii idin qodi lahaa iyo kuwii beerihiinna canabka daryeeli lahaa. Laakiinse idinka waxaa laydiin magacaabi doonaa Wadaaddadii Rabbiga; dadkuna waxay idiinku yeedhi doonaan Adeegayaashii Ilaaheenna; waxaad cuni doontaan hodantinimada quruumaha, oo ammaantoodana waad ku faani doontaan. Ceebtiinna beddelkeeda waxaad heli doontaan labanlaab; jahawareer beddelkiisana waxay ku farxi doonaan qaybtooda; sidaan daraaddeed dalkooda ayay ku dhaxli doonaan labanlaab; farxad weligeed ahna way u ahaan doontaa. Waayo, aniga Rabbiga ahu waxaan jeclahay caddaaladda, waxaan necbahay boobka lagu bixiyo qurbaanka la gubo; oo shuqulkoodana run baan ku toosin doonaa, oo axdi weligiis ah baan la dhigi doonaa. Farcankoodana waxaa lagu garan doonaa quruumaha dhexdooda, oo ubadkoodana dadyowga dhexdooda; kuwa iyaga arka oo dhammuba way qiri doonaan inay yihiin farcankii Rabbigu barakeeyey. Aad baan Rabbiga ugu rayrayn doonaa, naftayduna waxay ku farxi doontaa

Ilaahaygay; waayo, wuxuu ii huwiyeey dharkii badbaadada, wuxuu igu daboolay khamiiskii xaqnimada, sida aroosku isku qurxiyo waxyaalo sharraxan, iyo sida aroosaddu isu sharraxdo dahabkeeda. Waayo, sida dhulku u soo bixiyo biqilkiisa, iyo sida beerku u soo saaro waxa lagu dhex beeray; sidaas oo kale Sayidka Rabbiga ahu wuxuu xaqnimo iyo ammaan ka soo bixin doonaa quruumaha oo dhan hortooda. Ishacyaah 61:1–11.

Boqol iyo afartan iyo afarta kun oo lagu shaabadeeyey cutubka sagaalaad ee Ezekiel waa kuwa ka barooranaya dembiyada kaniisadda ku jira iyo kuwa dunidaba ku jira. “Sannadda la aqbal karo ee Rabbiga, iyo maalinta aargudashada Ilaaheenna,” waa goorta kuwa Siyoon ku barooranaya la qalbiqaboojiyo, oo ay noqdaan “geedo xaqnimo ah” si ay “Rabbiga u ammaanaan.” Waxay Rabbiga u ammaanaan, waayo “waagaas iyo wakhtigaas, ayaa Rabbigu leeyahay, xumaanta reer binu Israa’iil waa la doonooni doonaa, oo innaba ma jiri doonto.” Kuwa barooranaya waa kuwa la shaabadeeyey, waana kuwa “dhisi doona meelihii hore u baabba’ay,” kuwa “soo kicin doona baabba’ii hore, oo” “dayactiri doona magaalooyinkii baabba’ay, iyo baabba’ii qarniyo badan.” Waxay “magac u yeelan doonaan Wadaaddada Rabbiga,” dadkuna waxay ugu yeedhi doonaan “Adeegayaasha Ilaaheenna.”

Xaqnimada boqol iyo afartan iyo afarta kun waa inay “ka soo baxdo quruumaha oo dhan hortooda,” marka iyaga kor loo qaado sida calamad saacadda dhulgariirka weyn. Xaqnimadooda si tartiib-tartiib ah ayaa loo soo saaraa, waayo waa “sida dhulku u soo bixiyo ubaxdiisa, iyo sida beertu u soo bixiso waxyaalaha lagu dhex beeray; sidaas oo kalena Rabbiga Ilaah ahu wuxuu xaqnimo iyo ammaanba ka soo bixin doonaa.” Shaabadaynta boqol iyo afartan iyo afarta kun waxay bilaabatay imaatinkii roobka dambe 1-da Sebtembar, 2001. Markaas ayay ahayd markii ubaxyadii dhulka la soo bixiyey. Ishacyaah wuxuu tilmaamayaa goorta ubaxyadu soo baxaan.

Markay xad ku jirto, marka ay soo baxdo, waad la murmi doontaa; wuxuu joojiyaa dabayshiisa kulul maalinta dabaysha bari. Sidaas daraaddeed xumaanta Yacquub waa lagu daahirin doonaa; oo kanuna waa midhaha oo dhan ee dembigiisa lagu qaadayo; markuu dhagaxyada allabariga oo dhan ka dhigo sida dhagaxyo nuurad ah oo la burburiyey, geedaha Asheeraah iyo sanamyaduna ma sii taagnaan doonaan. Ishacyaah 27:8, 9.

“Maalinta dabaysha bari” oo ah “dabayltaisa kulul” ee uu “joojiyo,” “soo bixidda” burooyinku waxay bilaaban doontaa marka roobka “la cabbiro.” “Joojiyo” waxay ka dhigan tahay la xakameeyey. Marka afarta dabaylood ay xakameeyaan afarta malaa’igood ee Muujintii cutubka toddobaad, waxaa bilaabma shaabadaynta boqol iyo afar iyo afartan kun. Wakhtigaas roobka dambe wuxuu bilaabaa inuu si dhexdhexaad ah “u rusheeyo,” waayo erayga “cabbir” ee aayadda ku jira wuxuu ka dhigan yahay dhexdhexaadnimo. Bilowga muddada shaabadaynta boqol iyo afar iyo afartan kun roobka dambe waa la cabbiraa, dhammaadka muddadaasna waa bilaa cabbir.

“Shubidda weyn ee Ruuxa Ilaah, oo iftiimin doonta dhulka oo dhan ammaantiisa, ma iman doonto ilaa aynu yeelanno dad la iftiimiyey oo waayo-aragnimo ku garanaya waxa ay ka dhigan tahay in lala shaqeeyo Ilaah. Marka aynu yeelanno quduus-u-go’naan dhammaystiran oo qalbi oo dhan ah oo loogu hibeeyey adeegga Masiixa, Ilaah arrintaas wuu aqoonsan doonaa isaga oo Ruuxiisa ku shubi doona qiyaas la’aan; laakiin taas ma dhici doonto inta qaybta ugu badan ee kaniisaddu aanay la-shaqeeyayaal la ahayn Ilaah. Ilaah ma shubi karo Ruuxiisa marka

danaysi iyo raacista damaca nafta si muuqata loo arko; marka ruuxi xukumo oo, haddii erayo lagu cabbiro, muujin lahaa jawaabtii Qaabiil,—‘Miyaan ahay ilaalayaha walaalkay?’ Haddii runta wakhtigan, haddii calaamadaha dhinac kasta ku sii badanaya ee ka marag kacaya in dhammaadka wax waliba dhow yahay, aanay ku filnayn inay kiciyaan tamarta hurdan ee kuwa qirta inay runta yaqaannaan, markaas gudcur la eg iftiinkii ku dul ifayey ayaa naftahan qaban doona. Ma jiro xataa wax u eg cudurdaar ay awoodi doonaan inay Ilaah hortiiisa ku keenaan maalinta weyn ee xisaabta ugu dambaysa. Ma jiri doonto sabab ay soo bandhigaan oo ku saabsan sababta aanay ugu noolaan, ugu socon, uguna shaqayn iftiinka runta quduuska ah ee ereyga Ilaah, oo sidaas darteedna aanay dunida dembigu mugdiga geliyey ugu muujin hab-dhaqankooda, naxariistooda, iyo qiirahooda, in xoogga iyo xaqiiqada injiilka aan la diidi karin.” Review and Herald, July 21, 1896.

Waqtiga imtixaanka ee roobka dambe iyo shaabadaynta boqolka iyo afartan iyo afarta kun wuxuu ka bilaabmaa qiyaasidda daadinta Ruuxa Quduuska ah, waayo sarreenka iyo haramaha waxay gaadheen wakhtigii beergoosadka. Roobku wuxuu labada kooxoodba gaadhsiiyaa bisayl, dabadeed dhammaadka wakhtiga imtixaanka ayaa sarreenka iyo haramaha la kala soocaa, markaasna sarreenku wuxuu “waayo-aragnimo ku ogaan doonaa waxa ay ka dhigan tahay in lala shaqeeyo Ilaah.” Markaasay “yeelan doonaan quduusin dhamaystiran oo qalbi dhan ah oo loogu go’ay adeegga Masiixa, Ilaahna xaqiiqadaas wuxuu ku aqoonsan doonaa daadinta Ruuxiisa oo aan qiyaas lahayn.”

“Maalintii dabaysha bari ee qallafsan” waxay timid 11-kii Sebtembar, 2001, waxaana markaas bilaabmay doodii Xabaquuq ee ku saabsan farriinta beenta ah ee nabad iyo ammaan ee farriinta roobka dambe, taas oo lid ku ah farriinta tilmaamaysa maalinta aargudashada Ilaah. Halkaas ayay geedihii, kuwaas oo ahaa sarreen iyo haramo labadaba, bilaabeen inay buro yeeshaan oo soo saaraan midhaha ay muujin doonaan xukunka sharciga Axadda ee dhowaan imanaya.

“Haddana, masaalladani waxay barayaan in aanu jirin waqti tijaabo ah xukunka dabadiis. Marka hawsha injiilka la dhammaystiro, isla markiiba waxaa xiga kala-soocidda kuwa wanaagsan iyo kuwa sharka leh, qaddarka koox kastana weligiis ayuu go’an yahay.” Christ’s Object Lessons, 123.

Koox baa qorraxda u sujuudaysa Yexesqeel cutubka siddeedaad, kooxda kalena waxay heshaa shaabadda Ilaah Yexesqeel cutubka sagaalaad. Luukos cutubka kow iyo labaatanaad, Masiixu wuxuu aqoonsanayaa boqol iyo afartan iyo afar kun, wuxuuna hor dhigaa calaamad tilmaamaysa jiilka ugu dambeeya ee taariikhda dunida. Wuxuu aqoonsaday calaamadda ay Masiixiyiintu tahay inay gartaan si ay uga cararaan halligaadda Yerusaaalem.

Oo markaad aragtaan Yerusaaalem oo ciidammo hareereeyeen, markaas ogaada in baabba’eheedu dhow yahay. Markaas kuwa Yahuudiya jooga ha u carareen buuraha; kuwa dhexdeeda ku suganuna ha ka baxeen; kuwa miyigana yaanay gelin. Waayo, kuwanu waa maalmaha aargudashada, si wax kasta oo qoran oo dhan loo oofiyo. Luukos 21:20–22.

Ciise wuxuu tilmaamay, “xarriiq dul xarriiq,” astaamo nebiyadeed oo dheeraad ah oo calaamadda ah, waayo, hadalladiisa waxaa qoray oo keliya Luukos ma aha, laakiin sidoo kale Matayos iyo

Markos.

Oo injiilkan boqortooyada waa lagu wacdiyi doonaa dunida oo dhan, si markhaati loogu ahaado quruumaha oo dhan; dabadeedna ugu dambayntu way iman doontaa. Haddaba goortaad aragtaan karaahiyada baabba'a, oo uu ka hadlay nebi Daaniyeel, oo taagan meesha quduuska ah, (kii akhriyaa ha garto:) markaas kuwa Yahuudiya jooga ha u carareen buuraha. Matayos 24:14–16.

Oo injiilku waa in marka hore lagu naadiyaa quruumaha oo dhan. Laakiin goortay idin kexeeyaan oo idin gacangeliyaan, ha ka welwelina hore waxaad odhan doontaan, hana sii fikirina; laakiinse wixii saacaddaas laydiin siiyo, kaas ku hadla; waayo ma aha idinka kuwa hadlaya, laakiinse waa Ruuxa Quduuska ah. Haddaba walaalku walaalkiis ayuu dhimasho u gacangelin doonaa, aabbuhuna wiilkiisa; carruurtuna waalidkood bay ku kacayaan, oo waxay keeni doonaan in la dilo. Oo dad oo dhammuna way idin necbaan doonaan magacayga aawadiis; laakiinse kii adkaysta ilaa ugu dambaysta, kaasuu wuu badbaadi doonaa. Laakiin goortaad aragtaan karaahiyada baabba'a, tii uu ka hadlay nebi Daanyeel, iyadoo taagan meesha aanay ku habboonayn, (kii akhriyow ha garto,) markaas kuwa Yahuudiya jooga ha u carareen buuraha. Markos 13:10–14.

Ka hor intaan toddobada belaayo ee ugu dambaysa, kuwaas oo ah dhammaystirka kama dambaysta ah oo kaamilka ah ee “maalmaha aargudashada,” lagu oofin labada kooxood, injiilka boqortooyadu waa in lagu wacdiyo oo lagu baahiyo quruumaha oo dhan. Farriinta injiilka waxaa la siiyaa quruumaha marka sharciga Axadda ee soo dhow ee Maraykanka uu yimaado, xilligaas oo boqol iyo afartan iyo afarta kun kor loo qaado sidii calan. “Maalmaha aargudashada” waxay ka dhigan yihiin muddada Xukunka Fulinta ee dhillada Baabuloon, kaas oo ka bilaabma sharciga Axadda ee Maraykanka kuna dhammaada marka Miikaa'iil istaago oo tijaabada aadanuhu xidhanto, oo cadhada Ilaah lagu shubo toddobada belaayo ee ugu dambaysa.

Muddada wakhtigu waa “saacadda” uu Mark tilmaamayo, waana “saacadda” “dhulgariirka weyn,” iyo “saacadda” ay tobanka boqor ku heshiiyaan inay boqortooyadooda toddobaad siiyaan baabanimada. Markii naftii ugu dambaysay aqbasho injiilka loo faafiyey quruumaha oo dhan, wakhtigii imtixaanku wuu xidhmaa, oo cadhada Ilaahna waxaa lagu shubaa iyada oo aan naxariis lahayn. Muddadaasu waxay bilaabataa marka injiilka loo naadiyo quruumaha oo dhan iyadoo calanku kor loo qaadayo, waxayna dhammaataa marka qofkii ugu dambeeyey ka jawaabo farriinta injiilka ee calanku ku dhawaaqay, ku wacdiyey, oo ku faafiyey. Muddadaas wakhtigu waa “maalmaha aargudashada.”

Injiilka Luukos, cutubka kow iyo labaatanaad, Ciise wuxuu si gaar ah u tilmaamayaa taariikhdaas, waayo wuxuu aqoonsanayaa jiilka ugu dambeeya oo aan dhiman doonin ka hor imaanshihiisa labaad. Wuxuu tilmaamayaa calaamad, taas oo lagu metelay karaahiyada baabba'a ee uu ka hadlay nebi Daanyeel. Calaamaddu waa marka karaahiyada baabba'u ay istaagto “meesha quduuska ah,” iyo marka ay “taagan tahay meeshii aanay ku habboonayn,” taas oo sidoo kale ah marka Yerusaaalem “ciidammo lagu hareereeyo.”

Markii Yerusaaalem ay ciidammo hareereeyeen sannadkii 66 Cestius, Masiixiyiintii Yerusaaalem joogtay way ka carareen magaalada, walaashii White-na waxay caddeyneysaa in aanu hal Masiixi ahi ku dhiman burburkii ugu dambayntii ku dhammaaday sannadkii 70. Cestius wuxuu bilaabay go'doomin, dabadeedna wuu ka noqday sababo sida muuqata aan la garanayn, Masiixiyiintii magaaladana way ka qaxeen iyagoo waafaqsan digniintii la xiriirtay calaamadda. Sannadkii 70 Tiitos wuxuu dhammaystiray burburka isaga oo mar kale dejiyey go'doomin. Go'doomintii Cestius waxay ahayd bilowgii waxa loo yaqaan Dagaalkii Koowaad ee Yuhuudda iyo Roomaanka, go'doomintii iyo burburkii uu Tiitos fuliyeyna waxay ahaayeen dhammaadkii Dagaalkii Koowaad ee Yuhuudda iyo Roomaanka.

Taariikhda oo dhammu waxay socotay saddex sano iyo badh, waxay ku bilaabatay oo ku dhammaatay go'doomin, bilowgeeduna wuxuu xambaarsanaa calaamad loogu talagalay dadka Ilaah. Taariikhdaas Masiixu wuxuu ku aqoonsaday inay yihiin maalmaha aargudashada Ilaah, taas oo ahayd qodob gaar ah oo uu isagu ahaa inuu ku muujiyo adeeggiisa. Maalmahaasu waxay matalaan xukunka fulinta ah ee ku dhaca dhilladii Rooma oo ka bilaabma sharciga Axadda ee dhowaan imanaya, kuna dhammaada marka nimcada tijaabada aadanaha la xidho. Bilowga xukunka fulinta ah ee dhillada Baabuloon, boqol iyo afar iyo afartan kun ayaa loo taagaa sidii calan, taas oo ah calaamad. Markay adhiga kale ee Ilaah arkaan calaamada, waa inay ka cararaan Baabuloon, taas oo baabba'eeda lagu sii tusaaleeyey baabba'ii Yerusaaalem.

Waxaan sii wadi doonnaa ka fiirsashada Luukos cutubka kow iyo labaatanaad qormada xigta.